

# ČASOVÉ ÚVAHY.

Periodický měsíčník

\* věnovaný časovým otázkám. \*

Redaktor František Rejl.

**Ročník I.**

**Číslo 12.**

**Povinnost státu ku škole.**

Napsal

**P. Tomáš Střebský,**

děkan v Mikulovicích.

**V Hradci Králové.**

1897.

**Majitel a vydavatel Politické družstvo tiskové.**

Biskupská knihtiskárna v Hradci Králové.

Nákladem vlastním.

# Časových úvah

vysílá čísla :

1. **Náš program.\***
2. **Radikalismus a klerikalismus.\***
3. **Encyklika Lva XIII.  
O otázce dělnické.**
4. **O ultramontanismu.  
Atheista. Bílá Hora.\***
5. **K příštím volbám.\***
6. **Do boje volebního.**
7. **O Svatém Vojtěchu.**
8. **Mají rodiče právo na  
školu dítek svých?**
9. **Sv. Jan Nep. ve světle  
dějin.**
10. **Poměr církve ku  
škole.**
11. **Slavnostní dny.**

„Časové úvahy“ uveřejňují pozoruhodné práce nové i starší, aby vnikly do nejširších vrstev katolického lidu. Obsahují průměrně 2 tiskové archy a prodávají se jen za cenu výrobní.

Celoroční předplatné i s poštou 50 kr., jednotlivá čísla stojí 4 kr., na 4 výtisky pátý výtisk zdarma a franco.

\*) Číslo 1., 2., 4. a 5. jest rozebráno.

# ČASOVÉ ÚVAHY.

Periodický měsíčník

— věnovaný časovým otázkám. —

Redaktor Fr. Rejl

---

**Ročník I.**

**Číslo 12.**

---

Celoroční předplatné i se zásilkou poštovní 50 kr. Jednotlivá čísla stojí 4 kr. Insety účtují se levně.

---

## Má stát povinnost starati se o školu a jak?

Napsal P. Tom. Střebský, děkan v Mikulovicích.

Vzpomínáme si výroku zvěčnělého našeho biskupa Dra Josefa Haise, když jsme o nynější škole hovořili, jenž vyjádřil se takto: Škola podobá se rodině; jako v rodině otec stará se o hmotné potřeby dětí svých, matka pečuje o mravnou výchovu jejich, šlechlí srdce, probouzí rozum a vzdělává přirozené i nadpřirozené vlohy jejich; tak to má býti i se školou: stát jako otec má povinnost starati se o hmotné prostředky pro školu, a církev jako matka má děti zbožné a mravně vychovávat. Kde takový poměr zavládl v rodině, tam jest svatý pokoj a mír a rodině dobře se vede: kde takový poměr zavládl ve škole, tam škola prospívá a státu i dětkám dobře se vede. A jest to výrok pravdivý.

Společenský pořádek — stát založil Bůh, jest tedy stát „z milosti Boží“; neboť křesťanští panovníci zovou se sami „z milosti Boží“. Jiným

právním důvodem, že panují nad národy, vyká-  
zati se jim nelze; jeo zvrhlí lidé, kteří Boha upí-  
rají, upírají i panovníkům práva na korunu a trůn.  
Poddaní v pravdě křesťanští trpělivě snášejí i pří-  
koří od svých vrchností, nežli by se vzbouřili a  
revoluci vyvolali, pamětlivi jsouce slova Páně:  
„Dávejte císaři, což císařovo jest“ a slova apo-  
štola národů: „Ctěte krále“ — a „každá duše  
mocnostem vyšším poddána buď, neboť není mo-  
cnosti, nežli od Boha: které pak jsou, od Boha  
zřízeny jsou. Protož, kdo se protiví mocnosti, Bo-  
žímu zřízení se protiví; kteří pak se protiví, sami  
sobě odsouzení dobývají . . . protož z potřeby  
poddání buďte: netoliko pro hněv, ale také pro  
svědomí.“ (Řím 13.). Z tobojde, že státní správa  
by zapřela svého původu, ale i svého práva pano-  
vati by pozbyla, kdyby se opřela vůli Boží, kdyby  
poddaným v pracích o věčnou spásu překážela a  
je vyrušovala. Ovšem není vlastní povinností státu,  
starati se o věčnou spásu poddaných, to náleží  
církví. Státu jest v první řadě co činiti s člověkem  
jako s viditelným rozumným tvorem na zemi a  
jest se mu starati o jeho osobné a pozemské blaho  
dle vůle Boží. A v čem záleží tato starost státu  
o osobné a časné blaho svých poddaných? Odpo-  
vídáme: záleží v těchto třech výkonech státních:  
*ochrana, právo, pořádek*. Byť i prodlením doby  
veškeré ústrojí státní sebe spleťtějším se bylo  
stalo, přece spočívá celý systém — celá soustava  
jeho vlády na těchto třech základních pojmech.

Státu tedy nejprvé náleží celou říši, veškeré  
poddanstvo a každého jednotlivce *chrániti*, a to  
chrániti je v jejich neporušenosti, ve svobodě a  
v jejich právech: tomuto účelu slouží především  
vojsko a policie. Státu jest dále vyměřovati co

dle obecného přirozeného řádu v jednotlivých případech *právem* jest: tomuto účelu vyhovuje zákonodárství a soudnictví. A posléze státu jest pečovati, aby ve veřejném životě a ve všech poměrech zachován byl dobrý *pořádek*, k čemuž zřízena jest státní správa v nejšířším smyslu slova a to těmi odbory: úřady poštovními, telegrafními, železničnými, obchodními, průmyslovými, zemědělskými, silničnými, lesními, a což samo sebou se rozumí, úřady berními. *Veškerí ti tisícové úředníků a orgánů, vojáků a strážníků* k tomu jsou povoláni a *za to placeni*, aby spolupůsobili ve státu *k udržení všemožné ochrany, zdravého práva a dobrého pořádku*. Čím jednodušeji a laciněji a zároveň dokonaleji a výhodněji stát tohoto účelu svého dosahuje, tím více dostupuje vrchole pojmu spořádaného státu, tím šťastnější poddané své činí a má. Jak tohoto účelu dosahuje stát?

## I.

Zdravý, nepředpojatý rozum uznává a uznati musí, že stát trojí úlohu svou — aby pečoval o ochranu, právo a dobrý pořádek, a tím pozemské blaho svých poddaných zabezpečil — tím snadněji a jistěji vyplní, když poddaní sami jsou na vysokém stupni nábožensko-mravného vzdělání. *Národ čím zbožnější a mravnější jest, tím snadněji lze jej ovládati*. Nábožnost však, mravnost a ctnost v lidu budit, šfřiti a upevňovati jest *povinností církve*. Stát tedy by velmi chyboval, kdyby církev ujařmoval a jí překážel ve snaze její, aby nábožnost a mravnost šířila a upevňovala; naopak stát potáže se vždy s dobrou, když práce církve neruší ale všemožné podporuje: neboť takto *církev především pracuje pro stát*. Hlavní však úloha

církvě, aby lid byl zbožným a mravným, zakládá se na výchově mládeže — ve škole vychovává se budoucí národ. Dostane-li se mládeži ve škole pevného náboženského základu a mravného charakteru, jest za dobu jednoho, dvou pokolení veškerý národ zbožný a mravný a tím též spolehlivý, silný a šťastný, jemuž snadno spravedlivě panovati lze. Již tedy z tohoto důvodu, a poněvadž též dobrá školní výchova v mnohých směrech blaho podaných i státu podporuje, má stát živý a důvodný zájem na tom, aby školy v příslušných jemu zemích zkvétaly, a aby dle možnosti všechny děti ve škole dobře vyučovány a vychovávány byly. Armáda složená z mužstva vzdělaného a nábožensko-mravně vychovaného byla by nepřemožitelnou. Stát, jenž by měl občanstvo řádně vzdělané, zbožností a mravností protchnuté, neměl by nikdy nouzi o úřednictvo a to spolehlivé a pracovité; nepotřeboval by úřednictva tak mnoho, poněvadž vzdělaný a mravně zbožný lid panuje téměř sám sobě. A jak působí dobrá školní výchova blahodárně na vývoj a rozkvět obchodu a průmyslu, zemědělství a řemesla? Proto nelze býti spořádanému státu lhostejným k výhodnému a dobrému zařízení škol zemí a říše! Vidíme a v předchozích brožurách z dějepisu jsme se přesvědčili, že v civilisovaných křesťanských státech vláda s církví zároveň všemožně se starala o zdar školy, zvláště školy národní nebo obecné v zemích koruny svatováclavské. Ve středověku však konal stát hmotně pro školu méně; neboť v době této plné náboženského vzletu a vznětu byla církev sama s to starati se o zakládání a vydržování škol, jelikož zbožní křesťané mnohé a velikolepé dary církvi věnovali, a ona sama téměř výhradně vzdělání a výchovu lidu

v ruce držela, aniž by jí stát v tom byl jakým-koli způsobem překážel.

*Nadešly však doby pro naši milou vlast nej-smutnější, doba válek husitských, doba tak zvané reformace, z Německa do naší vlasti přivlečené, doba války třicetileté a doba Josefinismu, kdy stát církvi statky její pozemské a zároveň velikou část její budov a ústavů, výchově a vzdělání mládeže a lidu obecného věnovaných, odňal: tuť ovšem, přirozenou, přední a právní povinností státu bylo aby nabradil, totiž: aby sám o zakládání a udržování vzdělávacích ústavů a škol, církví dříve obstarávaných, pečoval. A vskutku od těch dob stát více než dříve o školství se staral, jenže hlavní starost oteckou, udržování hmotné poplatníkům na bedra vložil, sám pak vnitřní řízení si ponechal. Nejprvé zavedl stát „nucenou návštěvu školy“, t. j. zákonem donucuje jednokaždé dítě, aby do školy docházelo, avšak nepostaral se o to, aby chodilo do takové školy, kde by dle svého náboženského vyznání pro své časné i věčné blaho vychovááno bylo; výjimkou byly jen děti židovské a evandělické, kterým se školy jejich ponechaly — a těchto privilegovaných dětí bylo ze všech as 2—3 procenta; ostatním 97—98 proc. dětí katolických dřívější stará, tak zvaná kněžská, náboženská škola se zrušila a ve školu interkonfessijsní t. j. beznáboženskou se proměnila: co dopráno bylo 2—3 dětem, to odepřeno bylo 96—98 dětem. Náboženská škola židovská a evandělická zůstala, náboženská škola katolická zrušena a proměněna jest ve školu beznáboženskou t. j. státní pro všechna vyznání, to znamená: 2—3 proc. dětí evandělických a židovských ponechány byly školy, v nichž dle svého náboženského vyznání vyučovány*

*z vychovávají jsou, a pro 97, 98 proc. dětí katolických zřízena škola bez vyznání, kde sice vyučování katolickému náboženství v dvou týdenních hodinách ponecháno bylo, ale v ostatních předmětech o Bohu a náboženství svém děti po celý týden třeba ani slova neslyší.*

Dále: aby stát účelu svého ve škole beznáboženské dosáhl, postaral se o to tak, že zřídil *ústavy učitelské*, kde týmž duchem a směrem kandidáti učitelství vyučování a pro budoucí stav a povolání vychovávání jsou; tyto ústavy učitelské vydržuje sice stát svým nákladem, ze své pokladny, do které ale přispívají 2—3% obyvatelstva evandělického a židovského a 97—98% poplatníků katolických: *platí tedy katolíci lví podíl na ústavy učitelské — beznáboženské.*

Dále: postaral se stát zákonem o rozšíření starých a zřízení nových budov školních, jichž potřeba stala se nutností zavedenou a nařízenou nucenou docházkou do školy; jak přibývalo tříd a škol, tak množil se počet sil učitelských; *náklad však na zbudování, vydržování, čistění a vytápění škol, pak na služné a výslužné učitelstva, okresních a zemských dozorců uvalil stát zase na bedra poplatníků v témž poměru percentualním, jak shora uvedeno: slovem stát nařizuje, poplatníci platí najmě katolíci na školu nekatolickou — bezkonfessijní. — Abychom jen malý příklad podali, v jakém poměru jest náklad na školství obecné v království Českém, a to na školu starou do r. 1868 trvající a na školu nynější, uvádíme toto: *stará škola* vládla pranepatrným fondem studijním, jenž vznikl zrušením a prodejem jesuitských klášterů a statků, a z něhož plynuly roční úroky v částce as 280.000 zl.; více se na veškeré*



školství vydati nesmělo a nevydalo: toť úhrnný náklad na veškeré školství v království Českém, z něhož jen nepatrná část odkázána byla na školy národní; budovy školní vydržovaly a vytápěly bývalé vrchnosti, učitelové uhrazovali své životní potřeby ze sobotálesu, který od rodičů dítek vybírali buď v penězích nebo přírodninách, aneb z vedlejších výdělků, jichž sobě opatrovali privátním vyučováním a hudbou. Trapné to zajisté postavení učitelstva, kdo to pamatuje, jak bídně sháněli ten nuzný groš na živobytí; *toho však nezavinila církev*, která zbavena jsouc všech téměř hmotných prostředků nemohla, jako dříve školu podporovati, jen k ní s dopuštěním státu a za jeho vrchního dozoru dohlížela (viz „Politické zřízení školní“): stát školu řídil a rodičové dítek jen sobotalesem k ní přispívali — a učitelové třeli nouzi. *Nová* — nebo jak učitelové nynější si oblíbili ji nazývati *moderní škola* vyžadovala a vyžaduje ovšem většího nákladu, jehož rozpočet rok od roku úžasně stoupá do výše závratné. Uvažme jen rozdíl rozpočtu školního r. 1887 a 1897 — tedy stoupání školního rozpočtu za poslední desetiletí. Roku 1887 bylo v 58 českých a 47 německých školních okresích veškerého nákladu 8,279.042 zl.; roku však 1897 byl v 60 českých a 48 německých školních okresích úhrn veškerého nákladu 12,958.516 zl. — vystoupil tedy náklad za posledních 10 roků na obecné školství u nás o 4,679.574 zl. tedy průměrně ročně o 467.947 zl. A v jednotlivých okresích školních? Vezměme na příklad okres školní Chrudim a Pardubice: Chrudim r. 1887 náklad 122.107 zl. a r. 1897 180.869 — rozdíl 68.762 čili roční průměrné stoupání o 6.876 zl. Pardubice r. 1887 náklad 131.275 zl. a r. 1897 225.390

— rozdíl 94.115 čili roční průměrné stoupaní o 9.411 zl. — Nynější náklad, jak shora uvedeno jest, 12,958.516 zl., tedy skoro 13 milionů ; není však všecken ; k němu dlužno připočísti náklad školních obcí na udržování stávajících a stavbu nových školních budov, na vytápění a čištění, což vyžaduje zase ročního nákladu aspoň 3 miliony, tak že můžeme *veškerý náklad na obecné školství v království Českém na rok 1897 počítati na 16 milionů* ; tento náklad bude však budoucně ještě rychleji stoupati, jelikož přibývá škol i tříd neustále, učitelové venkovských měšťanských škol i katechetové domáhají se vyššího služného (a to vším právem), přibývá ročně veliký počet pětiletých přídavek (kvinkvenálek) a výslužného, *tak že lze stoupaní rozpočtu školního předvídati budoucně ročně o 2—3 miliony* ! Jak dlouho to poplatníci vydrží?! *Tot ovšem nesmírný rozdíl nákladu na starou a moderní školu* ; jest jen otázka, zdali o tento rozdíl nákladu moderní škola může se vykázati také výsledky vyučování a výchovy, které by ten zvýšený náklad vyvážíly proti výsledkům staré školy, která nestála skoro nic.

*Stát* konečně své zásluhy o uspořádání moderní školy tak přecenil a v právní pojmy takový rozum vložil, že znenábla *veškeré školství prohlásil za své panství a školy za státní ústavy a zbažil tak církev i rodiče všeho vlivu a přirozeného všeho práva na školu* — ač rodičům břemeno hmotného udržování škol zákonem zůstavil a nařídil. *A to jest základní příčina neshody mezi státem se strany jedné a mezi církví a rodinou se strany druhé*, která neshoda vyžaduje na církví a rodině všecku sílu a rozhodnost, všecku vytrvalost a trpělivost, aby sobě své dobré přirozené a

božské právo na školu proti moci státní obhájíly: a v tomto spravedlivém boji nesmí ni církev ni rodina nikdy zbraně odložit, dokud nezvítězí. Školní otázka zahrnuje v sobě tak mnohé a ostré protivy, jako „nucená návštěva“ a „svoboda učení,“ „státní škola“ a „národní škola“, „státní školní monopol“ a „svoboda vyučování,“ že nutno jest našemu lidu jasného a důkladného poučení, aby se v této proň tak důležité otázce vyznal a na zájmech svých hmotných, mravných, časných i věčných škody neutrpěl.

## II.

*O výchovu mládeže lze státu postarati se způsobem různým.*

*Předně může stát všecku tuto péči zůstaviti rodičům a ponechati jim zcela na vůli, chtějí-li vůbec své dítky sami naučiti, aneb se o to postarati, aby naučily se čísti, psáti, počítati a t. d. Jaké děti rodiče vycvičí a vychovají, také občanská společnost přijímá. Tento způsob panoval do nedávna ve Francii; rodiče mají tam dosti příležitosti, aby opatřili dítkám svým školního vzdělání buď ve školách státních beznáboženských, neb ve školách náboženských, školními bratry řízených, aniž by však zákonem k tomu byli nuceni, — nenucená docházka do školy. Za druhé: stát může zákonem rodiče vázati, aby svým dítkám opatřili jistou míru školního vzdělání, zůstavuje jim však na vůli prostředky a způsob, jak dítky tohoto školního vzdělání nabyti mají, doma-li otcem neb matkou, domácím učitelem, neb učitelem ve škole veřejné. Při tomto způsobu pojišťuje stát dětem právo aspoň na elementární — základní vzdělání, a sobě vyhrazuje právo a zajištění, aby každé dítě aspoň takového vzdělání dosáhlo. Za třetí: stát může*

zákonem stanoviti, aby veškeré děti docházely do veřejné školy — *nucená docházka do školy* v širším smyslu slova —, při čemž však zůstává obcím naprostou volnost, jak školy tyto si založiti a zaříditi, rodičům pak volnost, do které školy své děti posílají chtějí. *Za čtvrté*: stát může v případě, že každé dítě zákonem nutí, aby do té které veřejné školy docházelo, takové veřejné školy sám v dostatečném počtu zřizovati, udržovati a řídit, při tom však zůstavit též rodinám, obcím neb náboženským společnostem na vůli, aby si *vedle státem zařízených škol zřizovaly samy veřejné školy* a do nich své děti posílaly. A posléze *za páté*: může stát veřejné školy zřizovati aneb stávající školy ve státní přeměňovati, je dle libovůle své řídit a spravovati a veškeré rodiče bez výminky zákonem zavázati, aby děti své do těchto státních škol posílali; v tomto případě domácí, soukromá neb konfessionální škola zákonem povinnou docházku do školy státní nenabrazuje; a tento poslední způsob nazýváme — ovšem ve smyslu opovrhlivém — *státním školním monopolem*. V novější době v mnohých „vzorných právních státech“ tento způsob školního monopolu namnoze tyransky a bezohledně zavládl, avšak jakým právem? Toho se může laskavý čtenář v těchto brožurách o škole jednajících domysliti a sám si odpověděti.

### III.

Velmi nesnadno jest rozhodovati o otázce školní, která v novější „osvícené“ době hýbá myslí skoro všech civilisovaných států, poněvadž jednak mnohé a velmi různé nároky na školu s různých stran se činí, jednak velmi obtížno jest tyto ná-

roky ceniti neb porovnatí. Jak jsme již uvažovali v brožurách předchozích a i v této naznačili, budí škola živý zájem v rodicích, v církvi, ve státu, po nejvíce však v dítěti samém; a všickni tito zájemníci hájí své právo na školu se vším důrazem; proto zcela přirozeně vznikají obtíže, jak by těmto různým nárokům a právům po spravedlnosti bylo lze vyhověti. Božské, kladné a přirozené právo zápolí s právem nabytým, historickým neb promlčeným, a utkává se v boji nerovném. Přiznáváme se, že v zápalu tomto nutno přihlížeti k zájmům a potřebám časnými věcným, k domnělým zájmům a prospěchům na straně jedné, a k naprostému právu na strana druhé; proto není o tom pochyby nejmenší, že právě otázka školská se svými důsledky největších působí nesnázi, aby spravedlivě rozřešena byla; po našem přesvědčení a rozumu rozřešena býti může jedině: buď blabovolnou úmluvou — *kompromissem* — mezi různými zájemníky učiněnou, nebo naprosto spravedlivým, nezištným rozpoznáním a vytřebením různých těch právních nároků dle jejich skutečné ceny. Ve státu, 1. kde panuje čirý absolutism — *samovláda* v nejhorším smyslu slova, ve státu, abychom tak řekli, *všemocném*, jenž drží se Heglova hesla: „*stát jest všemocným bohem*“, neupraví se otázku školská nikdy po právu a spravedlnosti; ve státu 2. však *křesťanském* v pravém smyslu slova jest úprava tato *nejsnadnější*; a ve státu 3. posléze takovém, jenž sám sobě není vědom je-li *křesťanským* nebo *beznáboženským*, *pohanským* nebo *židovským*, nebo chce-li býti prost všeobnáboženského základu, ač jeho obyvatelstvo jest veskrz ~~nebo~~ ~~aspoň~~ ~~ohromnou~~ většinou náboženskou: v takovém státu *upravovati školskou otázku jest*

pravou prací Sisifovou téměř nemožnou, a jen tehdáž možnou, rozhodne-li se stát o své vlastní bytnosti a vysloví-li se, že chce býti státem křesťanským, nebo jen jakýmsi právním útvarem, jenž spočívá na prostém právu přirozeném. Proto zkoumejme tyto různé podklady státní. 1. Pozorujme nejprve stát, jehož vláda jest prostoupena přesvědčením o své všemocnosti a sebeúčelu, o svém státním božství; taková vláda věří, že poddaní jsou jen k vůli státu na světě — a proto s takovou nestvůrou nelze naprosto ničeho vyjednávat. Takový stát jest ve svém nejvyšším účelu pouhou lží, pouhým nerozumem; sesazuje skutečně Boha, Pána všehomíra, s trůnu a sám na něj usedá, jelikož si přivlastňuje božská práva panovačná. V takovém státu panuje zásada, že není on k vůli lidu, ale lid k vůli němu na světě; jemu proto náleží veškerá poddanská duše, dítě novorozené, jakož i stařec vetčný, jenž právě se světem se loučí; jemu náleží všecken majetek, všecka krev, všecko svědomí poddaných; přivlastňuje sobě všelikou církev a její vyznání náboženské, její obřady a bohoslužbu, její vnitřní ústavu a činnost pastýřskou; církev všeliká jest mu služebnou děvkou, nad kterou provádí svou policejní a katovskou moc, jenž jest jeho nejvyšším cílem, nejvyšším povoláním. Že mu proto náleží také škola, o tom ani za mák nepochybuje; škola od nejnižšího stupně vesnické zákoutné jednotřídky až do vysoké školy v hlavním městě jest ústavem státním, jejíž sám, a jedině sám řídí, spravuje a kontroluje a pro své účely užívá. Výchova v těchto státních školách pěstuje především víru ve státní božství a na-prosté poslušství k němu. Osnova vyučovací v těchto školách vsévá do srdcí budoucího národa svými učiteli řídicími i třídními, svými čítankami

a učebnicemi, svým vyučováním, svými slavnostmi, písňemi a hrami vědomí a přesvědčení, že stát jest alfa a oméga, t. j. počátek a konec všeho obyvatelstva, že mu náleží jeho život i jeho smrt, jeho majetek a krov, jeho svědomí a duše — že stát působí východ i západ slunce i déšť. V takovém státu mají rodiče jediné právo, aby děti své mu věnovali, pro něj je dobře živil, cvičili, a vychovávali; církev má jen jediný účel, jediné právo, by lid vycvičila a doháněla ku slepé poslušnosti státní: dítě má též jen jediné právo, aby bylo hrdo, pýchou náplněno a proniknuto, že jest členem tohoto státu. *Tak se mají věci ve státu všemocném, tak to v něm chodí a běží.* Samo sebou se rozumí, že při tom není ani řeči o nějakém dorozumění o škole s rodiči, s církví, s lidem: *ve státu všemocném jest nejlépe škola upravena a otázka školská vyřízena, když rodiče na státní komando školy zřizují, udržují, a o nic jiného se nestarají, než aby v pravý čas školné a školní přirážky a daně zaplatili, předepsané školní knihy nakoupili, a své děti, pokud v nich dušička vězí, od rána do večera státnímu učiteli ku státní dresuře ponechali!* Jak pak se má církev a lid v takovém státu zachovati? Ne jinak, než vždy a všude a na novo proti takovému pohanskému hospodaření protestovati, proti takovému tyranství, proti takové vládě se vzpírati. A jak? Křesťanskému, katolickému lidu jest všemožno o to dbáti, aby do zákonodárných sborů volil muže katolické, aby zadával petice, aby reklamoval a svého práva všemi zákonitými cestami se domáhal bez přestání; rodičům jest opět a opět poukazovati ku svým nezadatným právům, ale také jest jim doma povinností svědomitě plniti, své děti po křesťansku vy-

chovávat i a proti nekřesťanským, bezbožným a nemravným školním knihám neb pomůckám a jiným zařízením vytrvale se brániti. Především však jest prostředkem vydatným, aby tyto povinnosti dostaly se na vědomí a porozumění lidu i rodičů a to tím způsobem, aby za tou příčinou byly zakládány lidové spolky politické, jako to již na Moravě vidíme, aby byly pořádány časté schůze spolkové, na kterých nechť dějí se přednášky a řeči o právech lidu, jenž má přirozené i božské právo svobodného určení ve věcech školských, aby takto slyšeli to zákonodárni sborové i vláda panující. Tak dělo a děje se na mnoze v zemích, kde všemohoucnost státní přirozená i božská práva lidu i církvi zadržovala; bolestný výkřik křesťanského vědomí rozlomil pouta a přemohl nadvládu nekřesťanskou, jak vidíme v Anglii, Belgii a částečně ve Francii a Italii.

2. *Ve státu právě křesťanském není vlastně ani otázky školské; neboť vládne v něm přirozený bohumilý poměr mezi lidem a státem, mezi církví a vládou, jak zákony Boží velí — stát chová se ku škole spravedlivě. Křesťanský stát blahovolně kloní se ke škole jak k ústavu, jenž dítě nejen v řádného občana, ale i v osvíceného, zbožného křesťana vychovává; podporuje všemi prostředky školu, zřizuje a vydržuje patřičný jich počet, aby příslušným počtem žactva nebyly přeplněny a přetíženy a blahodárně působiti mohly; skytá jim vnější potřebné ochrany a nutné hmotné podpory; odvracuje svými nařízeními a zákony veškeré překážky a vlivy, které by jich poškoditi mohly; naléhá na to způsobem spravedlivým a vlídným, aby děti jako jeho budoucí občané potřebného školního vzdělání nepostrádaly ale spíše je nabý-*



valy pilnou a pravidelnou návštěvou školy, kterou opatřuje s důstatek potřebnými, dobrými a vhodnými učebními knihami a pomůckami, jež časovým potřebám a základným životným podmínkám vyhovují.

Křesťanský stát, protože jest právě křesťanským, jenž přeje svým poddaným časné i věčné blaho, nehledí pouze k prospěchu svému vlastnímu, ale podporuje i církev, aby ve škole svůj blahodárný vliv vykonávala a šířila, aby ku křesťanské výchově dítek dohlížela a ji řídila nejen pilným a vydatným vyučováním pravdám náboženským, ale i náboženskými cvičeními: zkrátka křesťanský stát nejen nepřekáží, neničí ducha církevního a náboženského učitelů i žáků, ale blahovoleně jej podporuje povznáší, aby ve škole všecko vyučování a veškerá činnost vychovatelská děly se způsobem správným, církvi a státu užitečným a neškodným. Křesťanský stát ponechává církvi historická nabytá práva na budovy a fondy školní, jež sama dříve zřídila, nashromáždila a opatřila, aby si je jako původní a pravá vlastnice sama spravovala; uznává nároky rodiny a práva rodičů na vyučování a výchovu dítek; rodičům za všech poměrů dovoluje, aby sobě svobodně volili školu, kam by své děti posílali; nezřizuje pro děti křesťanských rodičů školy nekřesťanské, beznáboženské, a nenutí křesťanských občanů, aby takové školy zřizovali a udržovali, neztrpí zajisté ve školách pro katolické děti zřízených a penězi katolíků udržovaných žádných nekatolických učitelů, knih a učebních pomůcek. Ve státu v pravdě křesťanském shledáváme utěšený soulad mezi rodinou, církví, školou a vládou, a škola vychovává národu dobré syny a dcery, bratry a sestry, muže a ženy, otce a matky,

církvi zbožné křesťany a státu řádné a věrné občany. Příklady takovýchto šťastných států a poměrů uvádí nám dějepis s důstatek v dobách minulých; ale i v době novější shledáváme, že Prusko do nedávna bylo tak šťastno, že ve svém školství poměrům v této stati vylíčeným se přiblížilo, a že ku konci této tak blahobárné a šťastné periody školní po roku 1866. ozývaly se chvály o ní i z úst liberálů: „u Sádové zvítězil pruský učitel“; ano do roku 1866, byla v Prusku škola právě křesťanská a přičinila způsobem vynikajícím k vítězství válečnému u Sádové i u Sedanu; kdy však škola odkřesťaněná — beznáboženská dodělá se poprvé vítězství válečného, nevíme pověděti; dočkáme se toho?

3. *Jinak se tomu má ve státu, jenž jen na pouhém přirozeném právu spočívá.* S takovým státem lze též otázku školskou urovnati, pokud ovšem jeví se a chová jako stát právní. Základní však otázkou jest, má-li právní stát spočívati pouze na právu přirozeném, jsou-li jeho poddaní ohromnou většinou křesťané — katolíci? aneb jen aspoň z polovice jsou křesťané — katolíci a z polovice nekřesťané?

Dejme tomu, že jest skutečně takový stát, jehož občanstvo skládá se z polovice křesťanů a z polovice nekřesťanů (židů, pohanů, odpadlíků bez vyznání a t. d.), a tento stát chce nestranně a spravedlivě vládnouti, avšak postaví se na základ pouhého přirozeného práva. *Jak by se asi postavil proti škole, chce-li zůstatí státem právním?* Není žádné pochybnosti, že by musel se řídití programem každého právního státu, jehož heslem jest: *ochrana, právo a pořádek*, chtěl-li by se vůbec udržeti, a dle tohoto programu bylo by se mu

též zachovati ke škole. Nejprvé bylo by mu zkoumati a uvažovati *svá vlastní práva*, a potom *též své povinnosti* v příčině školního vyučování a vzdělání; zároveň však bylo by mu nestranně uvažovati a patřičný zřetel bráti *ku právu jednotlivých poddaných*, ku právům *rodin*, ku právům *církevních společností*, ku kterým jeho poddaní se přiznávají a *ku škole*, jakou tito poddaní po právu a spravedlnosti sobě přejí a žádají. Neboť právní a civilisovaný stát má přirozeně pečovati o to, aby dorost jeho občanstva nabyt vůbec vzdělání poměrům časovým přiměřeného; důležitější však zájem má na tom, aby mládež jeho byla dobře vychována a dospěla v občany mravné, věrné a řádné; jelikož ale toho nelze nikterak bez školy dosáti, má stát nejen právo ale i povinnost, aby postaral se o spořádané školství, kterým by účele svého dosábl a svým poddaným mravného a duševního vzdělání pojistil. Kde tedy jeví se potřeba škol a není jí vyhověno, kde sice školy jsou ale v počtu nedostatečném, kde není hmotných prostředků k zařizování a vydržování potřebných škol, kde obce nemají dosti dobré vůle a jmění, aby řádné školy si opatřily; dále kde sice školy jsou, jichž však občané patřičně neužívají a jejich děti bez vyučování a řádného vychování vyrůstají, kde jednotliví občané v práva školy zasahají a její činnost ruší atd. zkrátka ve všech těchto případech a poměrech jest právnímu civilisovanému státu úřad konati, pomoci poskytovat, zlých vlivů odstraňovati, napravovati ano i trestati. Při tom však jest mu *přihlížeti k tomu*, aby *vnitřní řízení školy vyučováním a výchovou nepoškozovalo osobní práva žákovstva*, *přirozená práva rodičů*, *práva církevních společenstev*, ku kterým žákovstvo přináleží,

a kterých jest státu nejen patřičně uznávati ale i šetřiti; *neboť stát má práva všech svých poddaných chrániti, aby neporušeně zachována byla.* Chtěl-li by stát n. p. katolické děti proti vůli jejich rodičů, proti jejich náboženskému vyznání a církevním povinnostem, proti jejich svědomí nutiti, aby docházely do školy zpohanštělé nebo zežidovštělé, tím by porušil nejvýše surovým způsobem práva dětí, práva rodičů a práva katolické církve a *přestal by býti státem právním.* Chtěl-li by na školách s katolickým žakovstvem dosazovati učitele nekatolické aneb takové, kteří by katolický ráz školy porušovali, katolickou výchovu dětí zanedbávali, bylo by to tyranským zasahováním v práva dotyčného katolického žakovstva, jeho rodičů a církve. *Stát právní nesmí tedy samojediný o své ujmě veškerou výchovu školní mládeže prováděti;* k tomu není povolán, *k tomu nemá schopnosti ani práva;* rodina a církve jsou přirození orgánové výchovy dětské: železná, silná ruka státu dovede sama o sobě vycvičiti, vydressovati snad vojáky, ale nedovede děti vychovati. Má-li škola rodinu a církve zastupovati a podporovati u výchově mládeže, což jest její hlavním účelem, musí tuto výchovu prováděti v duchu a dle vůle rodičů a církve; kdyby škola nedbala rodiny a církve, bylo by to tolik, jako když by úředník státní chtěl úřadovati bez zákonů. Církve musí sama za sebe, za zájmy dětí a rodičů vyžadovati přístup i dozor ku škole, aby výchovný ráz školy, náboženským potřebám a svědomí dětí i rodičů přiměřený kontrolovala a udržela: tuto zásadu jest právnímu státu nejen uznati ale i prováděti.

Mohl by však někdo namítnouti: „Právní stát ale nemá žádného určitého náboženského vy-

znání, on spočívá na právu přirozeném.“ Dobře, odpovídáme, ale právě proto musí právní stát náboženská vyznání veškerých svých poddaných nestranně uznávati a jednomu každému dovoliti, aby dle svého svědomí a přesvědčení spásy své došel a děti své dle svého náboženského vyznání vychovati mohl; stát jest na světě k vůli poddaným, nikoli však obráceně. Státu jest jako právnímu státu veškeré své poddané v právech jejich ochraňovati, tedy i v právech nejsvětějších a nejdůležitějších, totiž v právech náboženských a mravních; jen to, co by přirozenému zákonu a právu se protivilo, jest mu zamezovati n. p. bezbožnost, nemravnost a t. d. Sekty, které by bezbožectví, smilství, krádež a p. šířiti chtěly, jest mu potírati již také proto, že by jej samého poškozovaly, a práva spoluobčanů obmezovaly neb rušily. — *Jest-li ale dítě pokřtěno a za úda katolické církve přijato, má nejprvé dítě samo, pak jeho rodiče a posléze i církev katolická právo žádati, aby v katolickém náboženství bylo vyučováno a vychováno.* Založila-li církev nebo rodiče školu katolickou, v níž dítě svého práva se dodělává, má stát proto povinnost, aby právo dítěte hájil a ráz katolický této škole zachoval — což platí o tisících a tisících katolických škol doby minulé: tyto školy vyhlásiti za školy státní a je v beznáboženské školy přeměnit jest tolik, jako právo a to nejpůvodnější přirozené právo lidové rušiti a ničiti; toho stát právní nemá se nikdy dopustiti, chce-li státem právním zůstat. Protož, postarali-li se n. p. otec zavedením domácího vyučování o duševní vzdělání a náboženskou mravnou výchovu svých dětí, právní stát jej zajisté v tomto zjevném právu musí chrániti. Postarala-li se obec zřízením obecné školy o potřebné

vzdělání a pečlivou náboženskou výchovu dítek svých, jest právní stát povinen, tuto školu uznati, náboženský ráz jí zachovati a chrániti. Zřídila-li konečně *církev* svými prostředky obecné — národní školy, jež po staletí vydržovala a řídila, nelze právnímu státu tyto školy církvi žádným právem odníti, je za majetek státu vyhlásiti, fondy školní do své vlastní správy vzíti, církevní kněze z nich vyhnati, učitele bez povolení církve na ně dosazovati, ducha církvi nepřátelského do nich vštěpovati atd. Stát právní se toho nesmí dopustiti, neboť církevní škola není majetek bez pána, stát v pravdě právní nesmí žádných práv poškoditi, ale jen práva musí vždy hájiti. *Stát, jenž na právech svých poddaných se prohřešuje, není státem právním*, byť tak tisíckrát se nazýval; jest spíše státem násilným, tyranským, jenž nemá práva na název státu civilisovaného, osvíceného, svobodomyšlného, nemá práva na existenci: stát, jenž činí opak toho, co mu činiti povinnost a právo káže, nezasluhuje, aby trval a musí prodlením doby zaniknouti. Jádrem předchozí stati tedy jest: právní stát má školy, kterých sám nezřídil, ponechati těm, jimž náleží; má náboženský ráz stávajících škol zachovati; má pro vyznavače různého náboženství školy téhož vyznání zřizovati, když toho potřeba káže; má rodičům a církvi téhož vyznání volný dozor nad rázem a činností školy zůstaviti; má rodičům svobodnou volbu těch kterých škol pro jich děti popřáti; má zákonem v dorozumění s církví stanoviti dostatečné vyučování a cvičení náboženské; žádali-li by rodiče té které obce školu beznáboženskou, nechť stát ji zřídí na útraty žadatelů: *veškerá tato práva může, smí ano má lid od právního státu žádati*, rekla-

movati, a chce-li býti stát státem právním, jest jeho hlavní povinností těmto žádostem vždy a všude vyhověti.

Do vylíčených práv lidu, rodiny a církve spadá také právo, aby ústavy učitelské dle těchto práv přiměřeně a řádně zřízeny byly. Stát jest povinen církev i občanstvo zabezpečiti, že ústavy učitelské vychovají a vzdělají kandidáty učitelství — budoucí to zástupce a pomocníky rodiny a církve — v duchu toho náboženského vyučování, jehož dítky jednou bude jim vyučovati a vychovávat. Mužové bez vyznání, z církve vystouplí neb vyloučení, neznabohové nemohou přec býti učiteli neb řiditeli ústavů učitelských, na něž právo má ta která církev a její vyznavači. *I v tomto směru necht katolíci prohlednou a žádají učitelské ústavy katolické.* Petice, reklamace, apelace na zákonodárné sbory ano i na samého mocnáře ať neustanou, až nimi právo ochrany ve státu právním dojde. Protož vzbůru katolíci: „Proste, bude vám dáno, klepejte a bude vám otevřeno, hledejte a naleznete“ svého dobrého práva.

#### IV.

Až dosud rozebírali jsme všeobecně otázku, má-li stát povinnost starati se o školu, a jak? Uvažovali jsme poměry školské ve státu, kde panuje absolutism t. j. všemocnost a — v náboženském životě lhostejnost a vlažnost; dále mluvili jsme o školských poměrech ve státu křesťanském a posléze ve státu, kde zákonodárství spočívá na základě práva přirozeného. O každém tom státu jsme předpokládali, že jest státem právním, totiž takovým, kde vládne právo, jehož se veškerí poddaní dovolávají a jehož dosíci mohou a mají. Uká-

zali jsme, jak v těch kterých státech jest církví katolické — katolíkům dovolávati se svého dobrého práva na školu náboženskou, katolickou. A nyní obraťme zřetel svůj ku širší vlasti své k říši rakouské resp. Cislajtánii, nad kterou bdí zákonodárné sbory poslanecká a panská sněmovna ve Vídni, a k užší vlasti své, ku království Českému, své to kolébce. Jak pak tu to vypadá se školou? Jak pak tu stát dle povinnosti své postaral se o školu? Nebudeme mnoho o tom šířiti slov, co každému čtenáři známo jest.

U nás byla do roku 1868 škola náboženská, již řídila církev katolická za dozoru státního. Ať o té „staré kněžské“ škole říká kdo chce co chce, my tvrdíme: stará škola vychovala a vzdělala veliký počet mužů výtečných, pravých to charakterů ve všech oborech lidského vědění a umění, jichž až dosud mnoho žije a působí a o ní svědectví vydává. Stará škola vychovala veškeré buditele národa našeho, jichžto působením slavil slavné vzkříšení své. Stará škola vyplnila tuto úlohu svou pranepatrnými hmotnými prostředky a netvrdíme snad nepravdy řkouce, kdyby stará škola byla měla důstatek peněžných prostředků v té míře, jako škola moderní, že by byla mnohem více prospívala a vykonala. Avšak prodral se k nám z cizích zemí liberalism — ta nepravá svobodomyslnost, po kterém zhoubném ovoci natahovaly se ruce vzhůru odevšad. Lžiliberalism zahrnil se v našich krásných zemích šířil se úchvatně, novotou svou mysle mnohých omámil, že přemnozí jako slepí bez smyslu a bez rozvahy padali mu v náručí. Nastal zmatek pojmů a poměrů všech a v tomto zmatku všeobecném zapomněli rozhodující činitelé stavěti hráze zhoubnému proudu, zmámeni



jsouce jakoby do spánku byli upadli trpěli převraty a mlčeli ku změnám životních poměrů všech. Lžiliberalism využil tohoto zmatku, lovil pilně v kalné vodě soudě zcela správně, má-li opanovati pole všecko, že jest se mu zmocniti především školy, aby si vychoval dorost sobě rovný. Shromáždiv pod svůj prapor houfy překvapených a zmámených zbožňovatelů odhlasoval v říšské radě první zákon dle své chuti dne 25. května 1868 č. 48, jímžto se vydávají základní pravidla o postavení školy k církvi, o němž jsme již dokázali v předchozích brožurách a statcích, že zrušil na školách dosavadních úplně ráz náboženský a přeměnil je ve školy beznáboženské. Následujícího roku vydán říšský zákon ze dne 14. května 1869 č. 62, o němž jsme také již uvažovali, že sice hned v § 1. stanoví že „školy obecné zřízeny jsou k tomu, aby děti v mravnosti a nábožnosti vychovávaly“, avšak zakazuje, aby církev měla nějakého vlivu mimo náboženství na ostatní učební předměty, kterým lze tedy vyučovati bez ano i proti náboženství. Nechceme zavrhovati veškerých ustanovení těchto zákonů, chovajíť v sobě mnohé dobré věci; avšak provádění jich dalo se z počátku v duchu proticírkevním a nepřátelském od samých orgánů školských a byrokratických, takže episkopát rakouský nucen byl dovolávati se u vlády svého skromného práva, aby ustanovení zákonná v § 1. a 5., které výchovu nábožensko-mravnou a cvičení v nábožnosti ponechávají péči církvi, v církevním smyslu prováděno bylo.

Jak nanejmeně Ordinariát královébradecký dovolával se u vlády, aby jeho nařízení v příčině vyučování náboženství a náboženských cvičení ze dne 9. června 1870 č. 3553 (v konsistorních ku-

rendách VI. dílu na str. 239—242 uveřejněné) od c. k. zemské školní rady uznáno bylo, že shoduje se s obecným řádem školním a aby tedy na školách obecných prováděno bylo; c. k. zemská šk. rada dle vyhlášení svého ze dne 14. listopadu 1871 č. 13.223 (ve Věstníku vládním roč. 1871, část VIII. dne 30. prosince 1871) uveřejněného prohlásila ze zasedání svého dne 20. ledna 1871, že nařízení ta s řádem školním se shodují a že správám škol k zachování jich oznámena býti může, což ministr kultu a vyučování vynesem svým ze dne 16. září 1872 č. 14.878 potvrdil. Jak toto nařízení učitelstvo provádělo, patrně z toho, že c. k. zemská šk. rada výnosem ze dne 26. června 1883. č. 23.450 byla nucena připomenouti opětně správám škol, „aby učitelové mládež školní ve všem dobrým příkladem předcházeli, v ní nejen vědomosti, ale i city náboženské, mravní a lásku k zákonnému řádu ze vší síly své budili a pěstovali, a při náboženských úkonech příkladně dozírali“ — jak to i novella školní ze dne 2. května 1883 v § 48. výslovně nařizuje. Jak učitelstvo (s čestnými výminkami) těchto zákonných nařízení dbalo, nechceme zde probírat, abychom neplatili za nepřátele moderní školy a učitelstva, ale tolik dovolujeme si tvrditi, že na mnohých školách zavládla v těchto věcech vlažnost a netečnost.

Prodlením doby však nastaly jiné, nové proudy politické, sociální ba i náboženské, které i v učitelstvu vzbudily rozmach nemalý a patrný a assentovaly mnohého do svých řad. Poslední volby do říšské rady letošního roku v měsíci březnu konané vrhly až děsné světelné paprsky na počínání si mnohých učitelů. A kdo by neznal tu bohoupustou vřavu různých časopisů učitelských a

spolků „Budčů“, „Komenský“, jenž strhla se proti řídicímu učiteli Špačkovi, který mluvil na sjezdu katolíků diecése budějovické lonského roku v Táboře o nutnosti nábožensko-mravné výchovy školní mládeže? Kdo tu vřavu ztropil? Světe slyš: jeho páni kollegové; a proč? protože vystoupil v řeči své jako učitel-katolík. Ani bychom nevěřili, že cos podobného jest možno, kdybychom se o tom nebyli přesvědčili v mnohých liberálních učitelských listech „Posel z Budče“, „Národ a škola“, „Česká škola“, „Školský obzor“ a „Učitelské noviny“, které všechny jako děvky „Národních Listů“, jež tomu heslo vydaly, řídicího kollegu Špačka stíhaly, tupily a kacérovaly, ač redaktoři těchto listů jsou na větším díle učitelové, kollegové — také katolíci. Ano i mnozí spolkové učitelští — různé ty „Budče“ — usnášeli se ve svých schůzích vyzváni tím kterým kollegou radikálem, aby Špačkovi bylo vysloveno „opovržení“ aneb nejméně „politování“ a proč? inu že na sjezdu katolíků vůbec — a o nábožensko-mravné výchově školní mládeže zvláště mluvil, ač v téže schůzi, v tomtéž snesení svém dušovali se, že jsou také dobrými katolíky. Toť farizejství zrna nejhrubšího; a co máme říci o učitelstvu takovém, které zove se inteligencí, když způsobem tak surovým vystupuje veřejně proti kollegovi svému? Není to provinění proti vážnosti stavu učitelského, jenž podléhá dle § 54. školní novelly disciplinárnímu vyšetřování a trestu? A jak se k tomuto řádění zachovali školní úřadové? Mlčeli! Tak se provádí zákon?

Ale všecko zlo přivozuje řízením Božím zase něco dobrého. Tato ničemná agitace otevřela oči mnohému a probudila dobře smýšlející katolické

učitelstvo v Čechách i na Moravě, že seřadilo se a utvořilo „Jednoty katolického učitelstva“, které si vytkly ve svých stanovách za účel a) starati se o patřičné vyněování a zdárnou výchovu mládeže, pěstovati lásku k vlasti a domu panovníckému a to dle zásad katolických; b) podporovati a šířiti další vzdělání mezi členy svými a c) hájiti práv a zájmů katolického učitelstva vůbec a jejich členů zvlášť. Taková „Jednota českého katolického učitelstva v království Českém se sídlem v Hradci Králové“ ustavila se již, čítá přes 200 členů na velké většině učitelů a učitelek, a stanovy její schváleny jsou c. k. místodržitelstvím dne 4. července 1897 č. 97.777. Toť ovšem veliká a citelná díra do liberální bašty liberálních učitelů a jejich listů a spolků a proto honem u této bašty počala nejhrubší střelba do „Jednoty českého katolického učitelstva“. Kde který liberální učitelský list neb spolek ať „Budeč“ neb „Komenský“ — oběma působí tím členové jejich hanbu, jelikož jména jejich historicky poukazují na ryze náboženský základ a ráz školy národní — vystoupily a vystupují dosud proti členům této „Jednoty“ způsobem učitelského stavu nedůstojným, řekněme, aniž bychom nadsazovali, sprostým ba surovým terrorismem, jenž zasluhuje dle školní novelly shora citované též pokárání, ano trestu. Uvádíme mezi těmi mnohými farizejskými projevy jen n. př. Budeč chrudimskou, která „chce s duchovenstvem v míru a přátelství žíti, ve škole s ním svorně pracovati ku povznesení křesťanského ducha žactva, avšak neschvaluje založení „Jednoty katolického učitelstva“, a vyslovuje jedenácti kolegům svého školního okresu, kteří k „Jednotě“ přistoupili, své „politování“. Není to čiré farizejství? Bez frásí

a v pravdě zní tento projev takto: „My jsme učitelé také-katolíci, ale právě proto budeme tento v pravdě katolický spolek ubíjeti“; neboť kdybyste byli skutečně dobrými katolíky, jakými se býti tváříte, že „chcete s duchovenstvem v míru a přátelství žítí a ve škole s ním svorně pracovati ku povznesení křesťanského (katolického?) ducha žactva, museli byste účel ve stanovách „Jednoty katolického učitelstva“ vytknutý přijati a k Jednotě přistoupiti; nepřistoupíte-li k Jednotě, a hanobíte-li její členy, pak nám nepovídejte a nelžete, že jste dobrými katolíky, pak jste a zůstanete — pravými farizeji!

Avšak přes všechny tyto zmatky a zmatené pojmy o zdárném vyučování a náboženskomravní výchově mládeže, které jeví se mezi učitelstvem nyní v naší milé vlasti, počíná přece jenom svítati. Jednotliví *okresní školní inspektoři* počínají nahlížeti, že to takhle dále nepůjde, že dlužno výchově školní položití základ náboženský, má-li škola svého pravého etického účelu dosáti; tak n. p. svolání ku sjezdu českých katolíků diecése královéhradecké, který konal se letos ve dnech srpnových, podepsali též dva okresní školní inspektoři; ustavující schůze „Jednoty českého katolického učitelstva“ v Hradci Králové dne 8. června t. r. konané, byl přítomen okr. školní inspektor dr. Pražák. V Prachaticku při konferenci odbývané po vykonané prohlídce na jedné škole pronesl *zemský šk. inspektor* dr. Hejzlar z hlubokého přesvědčení a z bohaté zkušenosti své tato slova: „Pánové! V době naší tak pohnutlivé, kdy zhoubné proudy zkázonosných zásad z velkých měst valí se úsilovně i na venek, tu musí, kdož dorost národa dosud nezkažený v rukou mají, hlavně učitelstvo,

vždy s největší svědomitostí a neunavenou horlivostí přihlížeti více ku stránce paedagogické (vychovatelské), nežli didaktické (vyučování). Spíše se může něco prominouti z učiva, nežli z vychování; tedy nejen ve škole, ale i mimo školu mají se starati o zdárnou výchovu, což jest v naší době svatou povinností učitelstva. Co již bobužel v národu jest ntraceno, nedá se již získati, ale *pokolení mladé musí býti obrozeno a hlavně neustále chráněno před lidmi podvratných zásad, kteří upírají i existenci (jsoucnost) Boží, každou vyšší autoritu, nechtějí uznati a nad sebou míti žádných zákonů ani řádů, ani rozumové kázně atd., ale vše jen podrývati, bořiti, ničiti* — toť známé jejich zásady. Proto, pánové, mějte o mládež vám svěřenou všemožnou péči u vychování nejen ve škole, ale i mimo školu a veškerým úsilím o to se starajte, *aby z dítek vám švěřených byli jedenkráté lidé nábožní, mravní a poctiví; pak budou i dobří vlastenci, zdární a užiteční členové společnosti lidské a hodní a dokonalí synové milého národa Českého.*“ Tak ukončil zemský školní inspektor u přítomnosti též místního duchovenstva a okresního školního inspektora. Slova zajisté zlatá výtečného muže a katolického paedagoga, která nechť vuknou a naleznou dobrou půdu v srdcích veškerého učitelstva českého. (Kat. Listy).

A co nejvíce nasvědčuje tomu, že i *ve vyšších i nejvyšších kruzích začíná svítati*, jest potěšitelná zpráva z 21. schůze XII. zasedání poslanecké naší sněmovny ze dne 2. června t. r., v níž poslanec rytíř Javorský jako nejstarší z předsedů klubů většiny jménem této většiny učinil prohlášení: „*Trváme plně na těch základních zásadách, které jsme projevíli ve svém návrhu adresy, který*

byl ve výboru přijat a které zní: Uznání historicko-politických práv a požadavků království a zemí, *spravedlivé provedení rovnoprávnosti všech národů v říši, pěstování pravé nábožnosti a mravnosti a plodná práce pro hospodářské a sociální povznesení všech tříd obyvatelstva. Jen v provedení těchto zásad čekáme nápravu poměrů v říši, a na nich nyní i pro budoucnost jsme pevně odhodláni setrвати jakožto na svém programu*“.

Dejž Bůh, aby tento program zásad většinou poslanecké sněmovny přijatých, v říši i v milé vlasti naší k platnosti přišel, aby v naší škole pěstována byla pravá nábožnost a mravnost; pak i škola naše získá rovnoprávnosti t. j. aby jako evandělci a židé mají své náboženské školy, měli je i katolíci — obyvatelé říše i vlasti v ohromné většině, — čímž, dle zásady „koho škola, toho i budoucí národ,“ doděláme se sociálního povznesení všech tříd obyvatelstva. Doufejme v Boha, že to naše milé staré Rakousko jest a zůstane státem právním v nejkrásnějším smyslu slova, jenž práva všech nejen uzná, ale i hájiti dovede, a k tomu voláme upřímně: „**Zdař Bůh!**“



## Na konci I. ročníku.

„Časové Úvahy“ končí tímto číslem I. svůj ročník, proto nebude od místa, když poněkud o časopise svém se rozšíříme. I povrchní pozorovatel katolické literatury české věděl, že schází nám laciná sbírka poučných brožur, které by zdatně čelily četným nevěreckým letákům. Založen byl sice již před 6 lety v Praze časopis podobného rázu, ale rozsah jeho jest přesně vytčen, takže objemnější publikace nenaleznou v něm místa. „Časové Úvahy“ však přinášejí i delší práce, jako n. př. encykliku „O otázce dělnické“. Potřeba „Časových Úvah“ jest zajisté odůvodněna, ale jiná jest otázka, zda skutečně časopis náš zůstal svému určení věren. Bylo by neskromností, kdybychom chtěli otázku tuto sami luštit, ale můžeme zde bez ostychu tvrditi, že jsme měli vždy dobrou vůli. Sdělujeme s naším čtenářstvem, že jsme rozšířili za jediný rok 35.000 brožur mezi naším lidem. Číslo toto jest na české poměry skutečně ohromné, když povážíme, že ročník všech 12 brožur obsahuje 328 stran a že



stojí ročně *pouze 50 kr.* i s poštovní zá-  
silkou. Nemusí nikdo býti velikým počtářem,  
aby vypočítal si, že podnik náš není na vý-  
dělek založen, nýbrž na prospěch dobré věci.

Nemůžeme sami o obsahu časopisu svého  
mluviti, ale nechceme se vychloubati jen po-  
tištěným papírem, byť ho bylo neobyčejné  
množství, proto připomínáme, že všímali jsme si  
časových potřeb, jak svědčí o tom pojednání  
o sv. Vojtěchu a o sv. Janu Nep. Probrali  
jsme dále důkladně pačivou školskou otázku.  
Uveřejnili jsme programovou encykliku o děl-  
nické otázce. Dalo by se očekávati, že dobrá  
snaha naše našla nadšené opět příznivce v ka-  
tolických kruzích, ale není tomu pohříchu  
tak. Podporuje nás hlavně naše vezdy obě-  
tavé katolické kněžstvo, ale ještě mnoho jest  
lidí, počítajících ve veřejnosti na vzdělání  
i rozhled, kteří nám časopis prostě vrátili.  
Jestliže časopis nedostihuje jejich kulturních  
požadavků, mohli by aspoň svým grošem pří-  
spěti na duševní potřeby nuznějšího čtenářstva.  
Mimo to jest dosti také těch „abonentů“,  
kteří odebírají a neplatí. Při našem podniku  
přestává taková noblesa býti obvyklým nedo-  
patřením, ale zabíhá silně do nedotknutelných  
požadavků soukromého majetku. Politické  
Družstvo doplácí ročně několik set na náš  
podnik a kdyby nebyla redakce a admini-

strace vykonávána z ochoty, pak by doplácelo nejméně 1000 zl. Považovali jsme za nutné pohnouti trochu svědomím katolické veřejnosti, aby si nestýskala při své hříšné netečnosti na nedostatek činnosti povolanych kruhů. Stačí snad tato dobře míněná slova k tomu, aby podnik náš našel více přátel než v roce uplynulém.

Toho dopřej Bůh!

V Hradci Králové, 1. září 1897.

Redakce.



**Příchozím do Hradce Králové**  
odporučujeme následující solidní křesťanské  
firmy:

**Hôtel v Adalbertinam.**  
Výborné hradecké pivo.  
Dobrá kuchyně.

**K. V. Skuherský** vý-  
roba a sklad nábytku na  
Svatojanském náměstí.  
Bohatý výběr.

**Ph. Mag K. Sigmund,**  
droguerie a odborný zá-  
vod pro fotografie. Roh  
Malého nám.

**V. J. Špalek,** tovaru  
sklad suken na velké  
podlaží. Dobré zboží a  
levné ceny.

**Alb. Brinkmann,**  
výroba klávesnic pro pia-  
na a harmonia. Velké  
nám. č. 154.

Dobry žitný chléb, nejlep-  
ší mouky, vařivo a lu-  
štěniny za mírné ceny  
má na skladě

**J. Svoboda,** obuvník.  
Loblíž Pražského mostu.

**Frant. Vanický,**  
pekař a krupař v Úzké ul.

**H. Česák,**  
řezník v Tomkové ulici

**Hôtel „Černý kůň“**  
„Bařtipán“ na Mal. nám.  
Výtečné pilsenské, dobrá  
obslnha, pokoje, omnibus

**J. Nenuka,** truhlář na  
Sl. Předměstí u Hradce  
Král. Ozdobný nábytek.  
Četná uznání.

**F. Knepr,** sklad ná-  
bytku a půjčovna pian  
na Malém náměstí.

**J. Kieselich,** pozlaccovač.  
Kostelní práce vykonává  
levně a svědomitě. Sklad  
obrazů u Praž. mostu.

**Jos. Soudil,** řezbář  
na Malém nám. č. 117.

**V. Šolc,** zlatník na  
Svatojanském náměstí,  
stříbrné a stříbrné zboží,  
sklad hodin.

**Jan Uher,** železářský  
závod na Velkém nám.

<p><b>Bisk. knihtiskárna</b> doporučuje se ku vkusnému a levnému provedení všech druhů tiskopisů.</p>	<p>Hojně zásobený sklad tiskopisů pro farní úřady odporučuje <b>bisk. kněhtiskárna</b> v Hradci Králové.</p>
<p>K očáry nejnovější sou- stavy doporučuje <b>Čeněk Buben</b> kočárník.</p>	<p><b>Josef Pilaček,</b> výroba voskovic vedle b. kněhtiskárny</p>
<p><b>J. Dvořáček,</b> klo- boučnick, podsín, proti hlavní stráži.</p>	<p><b>František Kysela,</b> hokynářství.</p>
<p><b>J. Čermák,</b> provazník a obchodník na podsíni.</p>	<p><b>Raymund Kozel,</b> rezbářství. Bohatý sklad křížů a soch.</p>
<p><b>Jan Schreiber,</b> krejčí na podsíni proti hlavní stráži. Rychlá obsluha levné ceny.</p>	<p><b>Alois Soukup,</b> prym- kař ve Svatodušní ul.</p>
<p><b>J. Pavlík,</b> stavební zá- mečnick, Svatodušní ul.</p>	<p><b>Josef Flegl,</b> sedlár a čalouník v domě pana Urnera.</p>
<p><b>Ant. Šejnoha,</b> cukrář na podsíni proti hlavní stráži.</p>	<p><b>František Boukal,</b> truhlár ve Svatodušní ul.</p>
<p>Pi. <b>Šandová,</b> výroba sodové vody.</p>	<p><b>Em. Neuman,</b> klem- př ve Špitálské ulici.</p>